

SAKINCALI YAZAR, SAKINCALI ESER

Didem DOĐU¹

ÖZET:

Sansür tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yazarla okur arasına mesafe koymakta, düşünce ve ifade özgürlüğünü yok saymaktadır. Hukuka ve adalete uygun olduğu tartışmalı gerçeklerle nice yazar toplumdan, insandan ayrı düşürülmüş, düşünceleri ve eserlerinden sebep mahkum edilmiştir. Türkiye'nin geçirdiği sancılı süreçlerde toplatılan, yakılan, yasaklanan birçok eser hiç şüphesiz edebiyatımızda derin yaralar açmıştır.

Sabahattin Ali ve eserleri de edebiyat ve sanata getirilen sansür ve yasakların açtığı bu yaralara verilebilecek en çarpıcı örneklerdendir. Topluma bakarken insanı görmeyi ihmal etmeyen yazarın Sırça Köşk isimli kitabında yer alan aynı adlı öyküsü "devlete başkaldırı" niteliğinde olduğu gerekçesiyle yayımladığı yılın akabinde Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılmıştır. Modern devleti ve beraberinde getirdiği direnme hakkı, sivil itaatsizlik gibi kavramları alegori yoluyla işleyen eser, bireyden uzaklaşan sistemin yıkılmaz olmadığını okuyucuya umut aşılayarak anlatır. Devlet de, Sırça Köşk'te anlatılan kendini 1948 yılında doğrular.

Bu çalışmada, yargının edebiyat ve sanat eserlerine müdahale edip etmemesi gerektiği, edebiyat ve sanat eserleri hakkında verilen mahkumiyet kararlarının ve yayın yasaklarının gerçeklerinin hukuka ve adalete uygunluğu Sabahattin Ali'nin Sırça Köşk öyküsü üzerinden yazarın çizdiği çerçeveden hareketle incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Devlet ve Birey İlişkisi, Bürokrasi, Direnme Hakkı, İfade ÖzgürlüĐü

¹ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dördüncü Sınıf Öğrencisi

GİRİŞ:

Eserleri ve hatta kendisi sakıncalı görülüp halkından ayrı düşürülen büyük yazar ve şair Sabahattin Ali, şüphesiz ki Türkiye'nin koyduğu yasaklardan en çok yara alanlardan biridir. Erken yaşta devlet tepkisiyle karşı karşıya kalan yazar yine erken yaşta bu tepkiden sebep öldürülmüştür. Eserlerinin neredeyse tamamına siyasi kişiliğini serpiştirmiştir. Devlet eleştirisi yaparken kibar üslubundan ödün vermemiş en "tehlikeli" kelimeleri alegori yoluyla eritip inceltmeyi bilmiştir.

Sabahattin Ali, ilk kez 1932 yılında, bir arkadaş ortamında Atatürk'ü yeren bir şiir okuduğu iddiasıyla tutuklanır. Bir yıla mahkûm olarak Konya ve Sinop cezaevlerinde yatar, 1933 yılında çıkan af yasasıyla serbest bırakılır. Ancak bu durum çok kısa sürer. Kuyucaklı Yusuf adlı romanı 14 Haziran 1937'de toplatılıp aile hayatı ve askerlik aleyhinde olduğu gerekçesiyle mahkemeye verilir. "İçimizdeki Şeytan" romanı milliyetçi kesimde büyük tepki toplar ve Nihal Atsız'ın hakkında yazdığı hakaret dolu bir yazıya karşılık dava açar. 1944 yılında davayı kazanmasına rağmen tepkilerden kurtulamaz. Olaylı duruşmalar sonunda bakanlıkça öğretmenlik görevinden alınır. 1945 yılında İstanbul'a giderek gazetecilik yapmaya başlar. Fıkra yazdığı La Turquie ve Yeni Dünya gazeteleri, Tan olayları sırasında tahrir edilir. 1946 - 1947 yılları arası Aziz Nesin ve Rifat Ilgaz'la Marko Paşa, Malum Paşa, Merhum Paşa, Öküz Paşa gibi siyasi mizah dergilerini çıkarırlar ancak bu dergiler isimlerindeki Paşa ifadesiyle "Milli Şef" İsmet Paşa ile alay edildiği iddiası ile kapatılıp yazılar ve yazarları hakkında davalar açılır. Dergilerde çıkan yazılarından dolayı üç ay hapis yatar.² Çıkardığı son öykü kitabı Sırça Köşk "devlete bir başkaldırı" olduğu gerekçesiyle toplatılır, Sabahattin Ali tekrar üç ay hapis yatar. Hapisten çıktığında yurtdışına kaçmak isterken Bulgaristan sınırında öldürülür. Yaşadıklarından hareketle Sabahattin Ali, devlet baskısı ve sansürle ilişkisini kendi kalemıyla şöyle özetler: "Kanunla, kanunsuz baskılar altında ezile ezile pestile döndük."³

² http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabahattin_Ali

³ Makalenin tamamı için bkz. <http://www.milliyetsanat.com/yazar-detay/orhan-tuleylioglu/ne-zor-seymis/962>

"Sizin Sırça Köşkünüz Yok mu?"⁴

Yazarın son öykü kitabı Sırça Köşk'ün masallar bölümünde yer alan aynı adlı eseri sağlam bir sistem eleştirisidir. Sabahattin Ali, Sırça Köşk imgesini devlet yapısını sembolize etmek için özellikle seçmiştir. Öyle ki, kitapta sırça köşk ifadesinin geçtiği yerlere "devlet" kelimesini koyunca sırtımayacağı hissi uyanır okurda. Şehre inip sırça köşk kuran üç arkadaşın ipsiz sapsız oluşu da devletin oluşumundaki kişi ve kurumlara bir göndermedir. Halk sırça köşklere olabilsin diye canla başla çalışır, varını yoğunu ortaya serer ama kendi elleriyle kurduğu Sırça Köşk'ü göremez bile. Bu durum **Thomas Hobbes**'un devlet teorisindeki Toplum Sözleşmesi yaklaşımına benzetilebilir. Yani özgürlüklerini güvence altına almak için devlet yapısını kuran bireylerle sırça köşk yapan halk birbirlerinin yansımasıdır. Köşkün halkın çabasıyla oluşturulması halk iradesi kavramını düşündürse de köşkün erişilemez hatta görünmez olması bu iradenin halka geri dönüşünü sorgulattır. Serap Gökalp, Sırça Köşk çözümlesinde bu duruma ilişkin şunları söyler: "Yüksek bir yapıdır, her yerden görünür olmasına rağmen öyküdeki toplum görmez. Yapımına herkes el vermesine rağmen sorgulamaz. Camla ilgili deneyimleri olmasına karşın (kırılır, kesicidir) sağlam olduğuna inanırlar. Sonrası (kırılmayla) çok tehlikelidir, ölümcüldür. Bunu hesap etmezler. Saydamdır, içinde olup biten izlenir ama körleştirilmişlerdir. Köşk kelimesinin büyümeme çağrışımıyla **aldanışa** aracı olması söz konusudur. Buradaki ders şudur; her köşk ulaşılmaz ve büyümenecek bir şey değildir. **Yarattığı çağrışım ise Türkiye tarihinde sürekli olarak tekrarlanan politik sırça köşkler olduğudur.** Bu hem geçmişe ve öykünün var edildiği zaman kesitine ilişkin bir saptama hem geleceğe ilişkin (toplumu çok iyi/her katmanını tanıyan bir yazar olması nedeniyle) bir gönderme olarak okunur." (Gökalp, S. edebiyathaber.com, 26 Kasım 2013).

Sabahattin Ali iktidar sahiplerini ve baskıcı devlet düzenini eleştirirken iktidarın beslendiği ve onu besleyen araçlara da şu satırlarla değinmekten geri

⁴ Sabahattin Ali, Sırça Köşk, s: 137

kalmamıştır: "Halk, artık sırça köşkümüz var, diye sevinmiş, kendi yediğinden giydiğinden kesip sırça köşkte oturanlarla onların hizmetine ayrılanlara vermeye başlamış. Az sonra sırça köşkten emir çıkmış: 'Bir kat daha çıkmak lazım. Burası hem bize, hem hizmetimize bakanlara dar geliyor.'" Arabalar yeniden kum taşımış, sırça köşkün efendileriyle onlara hizmet edenlere, yapıda çalışanlara davarlarla koyun, çuvallarla ekin, küfelerle yemiş getirmiş. İkinci kat tamam olunca, üç ahbap oraya halk arasından kendi işlerine yarayabilecek olanları seçip yerleştirmişler. Onlar da burada ekmek elden su gölden yaşamının tadını alınca, sırça köşkün çok lüzumlu bir şey olduğuna inanmışlar, hemşerilerini de inandırmak için gayrette kusur etmemişler."(Ali, 2014:138) İçinde bulunduğumuz zamanda da iktidarın içiçe olduğu medya patronları, ticari şirketler, sanatçılar ve birtakım aydınlar bu kısımda anlatılanların birer uzantısıdır. Halk bir ara silkelenip kendine gelecek gibi olursa da sırça köşkte yaşayanlar tarafından "(...) biz idare etmesek ne köşk kalır, ne siz kalırsınız!"(Ali, 2014:139) sözleriyle bastırılır. Halkın sırça köşkte yaşayanların ne iş yaptığını sorgulaması ise reelde bürokrasinin sorgulanması olarak düşünülebilir.

Sırça Köşk ve Direnme Hakkı

Her ne kadar sistemin acımasızlığını vurgulasa da Sabahattin Ali, öyküyü karamsar bir tabloyla bitirmemiş ve okuyucuya karşı çaresiz bir duruş sergilememiştir. Kendince ideal bulduğu toplum yapısını öyküdeki şu bölümde ifade etmiştir⁵: "İndikleri şehir, o memleketin başşehri imiş bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk beyler gibi yaşamış. Tarlalarda, dükkânlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanamayana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız döğüşsüz, efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördürmek, nizalarını yatıştırmak için aralarında seçtikleri adamlar hemşerilerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş."(Ali, 2014:136-137). Burada anlatılanın devletsiz toplum olduğunu söyleyebiliriz. Bu da Sabahattin Ali'nin komün bir düzenden yana olduğu izlenimini vermektedir. Halkın kendi eliyle kendi başına kurduğu bu sırça köşkten kurtulması mümkündür ancak bu ne zaman ve nasıl olacaktır? Sırça köşkte yaşayanların ihtiyaçları gitgide artar ancak halkın elinde avucunda bir şey kalmaz. Yoktan anlamayan sırça köşkün adamları bu defa halkın elinden yiyeceğini giyeceğini zorla almaya başlar. Kaba tabirle "isyan" ilk olarak o zaman baş gösterir ancak korku ve şiddetle bastırılır. Bu durum bize iktidarın meşruiyetini sağlamada rızanın tükendiği veya işe yaramadığı yerde devreye giren şiddet aracını düşündürür. Sabahattin Ali bu durumu Sırça Köşk'te şöyle sembolize eder: "Halk başına kendi sardığı bu beladan kurtulmaya kalkışamazmış; çünkü sırça köşkün adamları, gezdikleri, dolaştıkları yerde, onun hiçbir kuvvetin yıkamayacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimseleri buna inandırır, inanmayanları ise bin bir zulüm bin bir hile ile sustururlarmış." (Ali, 2014:140). Şiddetin devreye girdiği yerde halkın direnme hakkı da onu takip eder. Halkın artık verecek bir şeyi kalmayıp söylenmeye başladığını fark eden sırça köşkün elebaşısı köşkün balkonundan konuşmalar yaparak halkı sırça köşkün

⁵ <http://wikipedia.org/sircakosk>

gerekliliğine ve sağlamlığına inandırmaya çalışır. Hatta halkın bağışladığı son koyunların başlarının kendilerine geri verileceğini söyleyerek de ağızlarına bir parmak bal çalar. Ancak bu kellelerden beyinleri, dilleri ve gözleri alınmıştır. Bunu fark eden halk "Böyle başın da bana lüzumu yok!" der ve kelleyi sırça köşke fırlatır, sırça köşk atılan kellelerle yıkılır, içindekiler de altında kalır. Halk, yıkılmaz, sarsılmaz sandığı sırça köşkün birkaç kelle fırlatmakla yerle bir olduğunu böylelikle anlar. Burada sembolize edilen durum direnme hakkının ta kendisidir. Rızayla kurulan ancak giderek zorbalaşan devlet yapısını halkın direnerek yıkabileceğini anlatmak ister okuyucuya. Halkın uyanışını anlattığı kısımda kullandığı semboller de yine çok yerindedir. Koyun, halkı; geri verilen kellelerde beyin, dil ve göz olmayışı ise halkın düşünme, konuşma, görme yetilerinden yoksun bırakılmasını sembolize eder. Sabahattin Ali Sırça Köşk'ü ihtiyarların gençlere verdiği bir nasihatle sonlandırır ve şöyle der: "Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devredilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter."(Ali, 2014:141).

Sırça Köşkün Yasaklanması

Sabahattin Ali'nin 1947'de yazdığı Sırça Köşk, 10 Temmuz 1948 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılır.⁶ Kararın gerekçesi bu öykünün "devlete başkaldırı" niteliğinde olmasıdır. Yazarın sistem karşısındaki tavrı ve özellikle Sırça Köşk adlı eserinde yaptığı devlet eleştirisi yadsınmaz. Ancak yasağın gerekliliği ve hukuka uygunluğu tartışmalıdır. Dönemin anayasası olan 1924 Anayasası madde 70'e göre: "Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağış, çalışma, mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındanndır."⁷ Bu madde düşünme özgürlüğünü garanti altına almış ve onu doğal bir hak olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla sınırlandırmasının ancak somut ve hukuka uygun gerekçelerle, 1982 Anayasamızın ifadesiyle "özüne dokunulmaksızın" yapılması gerekir.⁸ Dönemin iktidarının hukuki dayanaktan yoksun olduğu düşünülmesi olan bu kararıyla söz konusu yasağı getirmesi akıllara iktidar sahiplerinin, Sabahattin Ali'nin kendinden ve eserlerinden rahatsızlık duymuş olabileceği fikrini getirir. Bakanlar Kurulu kararı hiçbir kanuna ve özellikle normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunan Anayasaya aykırı olmamalıdır. Dönemin Anayasasında da bu durum 103. madde ile şu şekilde ifade edilmiştir: "Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonamaz. Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz." Ne var ki Sırça Köşk'ün *asak edilmesi ve mevcutlarının toplattırılmasına* ilişkin 10 Temmuz 1948 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı'nın 1924 Anayasasının 70.maddesine uygun

⁶ "Sabahattin Ali tarafından yazılan ve İstanbul'da Remzi Kitabevi tarafından yayınlanan Sırça Köşk adlı kitabın dağıtılmasının asak edilmesi ve mevcutlarının toplattırılması" kararı

⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>

⁸ 1982 Anayasası madde 13: " Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz."

olduğunu söylemek için gereken somut gerekçe burada yoktur. Kaldı ki *Sabahattin Ali'nin Değirmen, Dağlar ve Rüzgar adlı kitabının dağıtımının yasaklanması ve mevcutlarının toplattırılmasına* ilişkin 15 Temmuz 1944 tarihli kararda⁹ da aynı çelişkinin olduğunu görmekteyiz.

Sabahattin Ali'ye dair bir başka hukuksuzluk da ölümüne ilişkin yargılamalarda karşımıza çıkar. Cinayeti üstlenen Ali Ertekin kasten adam öldürmeden 18-24 yıl arası cezalandırılmak yerine Sabahattin Ali'nin cinayet anında "milli duygulara hakarete" bulunduğu gerekçesiyle haksız tahrik indirimi almış, 4 yıl hüküm giymiş ancak birkaç hafta sonra çıkan afı serbest bırakılmıştır.

SONUÇ:

Siyasi hicvi sıkça kullanan, çekinmeden devlet eleştirisi yapan yazar, devlet baskısı ve sansürden bir türlü kurtulamamıştır. Kabul etmek gerekir ki Sabahattin Ali her zaman muhalif kimliğiyle ön plana çıkmış, dönemin iktidarını eleştirmekten geri durmamıştır. Ancak eserlerinin yasaklanma ve kendisinin yargılanıp tutuklanma sebepleri hukuka uygunluk açısından sıkıntılıdır. Örneğin Markopaşa adlı siyasi mizah dergisinin kapatılması sürecinde dergi "kökü dışarıdalık"¹⁰ ile suçlanmıştır. Dönemin kanunlarında kökü dışarıdalık gibi soyut bir kavrama yer verilmediği ise açıktır. Tüm bunlara rağmen sansür, Sabahattin Ali'nin yakından tanıdığı, ondan sebep işkenceler gördüğü ancak karşısında sabırla durup mücadeleyi bırakmadığı bir şeyden fazlası değildir.

Sansür, işkence, devlet baskısı... Hemen hepsi tepki almış ancak birçok okura ulaşmış şiirler, öyküler, romanlar, gazeteler, dergiler... Sabahattin Ali, Sırça Köşk'te eleştirdiği devlet sistemiyle ne yazık ki kendi toplumunda karşı karşıya kalmıştır. İktidar Sırça Köşk'ü yasaklarken aynı zamanda da kendini doğrulamıştır. Sabahattin Ali ise sırça köşkların baskıcı yapısının karşısında durmuş ve karşılaştığı her zorlukta şöyle demiştir:

"Başın öne eğilmesin,

Aldırma gönül, aldırma!"

⁹ <http://katalog.devletarsivleri.gov.tr/cumhuriyet/arsiv.aspx>

¹⁰ Firinci, Cansu(2009). Sabahattin Ali'ye Dair Bazı Yanılıklar ve Düzeltmeler, <http://www.haberveriyorum.net>, 28 Temmuz 2009

KAYNAKÇA:**Kitap:**

Ali, Sabahattin (2014). *Sırça Köşk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

İnternet Makaleleri:

Fırıncı, Cansu. *Sabahattin Ali'ye Dair Bazı Yanılgılar ve Düzeltmeler*, <http://www.haberveriyorum.net>, 28 Temmuz 2009

Gökalp, Serap. *Görkemli Bir "Sırça Köşk"ü Tuzla Buz Etmek İçin Kaç Kelle Fırlatmak Gerek?*, [edebiyathaber.com](http://www.edebiyathaber.com), 26 Kasım 2013

İnternet Siteleri:

<http://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

www.tbmm.gov.tr

www.wikipedia.org